

Överlämnas till Krigsmaterielexportöversynskommittén vid möte 30 januari 2014

Centrala villkor för ett strikt, tydligt och transparent regelverk för krigsmateriel

”Värnandet om folkrätten utgör en hörnsten i Sveriges utrikespolitik tillsammans med främjandet av demokrati och mänskliga rättigheter” brukar det stå i utrikesdeklarationer oavsett politisk färg. Riksdagen var enig i sitt beslut om Politik för global utveckling (PGU, 2003), och i ett särskilt tillkännagivande betonades vikten av att vapenexporten underordnas PGU:s rättighets- och fattigdomsperspektiv. Det råder politiskt ingen tvekan om att Sverige alltid ska främja mänskliga rättigheter, folkrätten och värna de fattiga människornas perspektiv. Mänskliga rättigheter är förpliktigande internationella avtal eller traktat vilka Sverige har åtagit sig att följa.

De ramar som sätts för krigsmaterielexporten handlar ytterst om värderingar. Krigsmaterielexporten utgör idag det politikområde som tydligast avviker från riksdagens mål för utrikespolitiken. Detta beror på den praxisförskjutning som under årtionden fört politiska bedömningar bort från etiska och värdemässiga hänsyn och skyldigheter, till förmån för en sammanblandning av svenska säkerhetspolitiska och näringspolitiska skäl. Värderingsmässiga mål får stå tillbaka för kortsiktiga kommersiella intressen, ibland förklädda i säkerhetspolitiska motiveringar och svenska behov, vilket resulterar i fortsatta subventioneringar av svensk krigsmaterielindustri. KEX måste presentera konkreta förslag, i enlighet med riksdagens löfte om skärpningar, vad gäller fundamentala faktorer så som främjandet av och respekt för mänskliga rättigheter, insyn och transparens, demokrati, utveckling och fred. En otydlig sammanblandning mellan försvars- och säkerhetspolitiska samt näringspolitiska intressen får aldrig motivera export som går emot dessa faktorer, vilket bör klargöras i förslaget. *Enligt vår bedömning har utredningen i annat fall misslyckats.*

Materielspecifika bedömningar är inte förenliga med en seriös analyseffekt av mänskliga rättigheter och fattigdom. Bedömningar kring effekter på mänskliga rättigheter åligger Sverige att genomföra och kan aldrig flyttas till köparlandets regering. Det svenska regelverkets ansats är idag bredare än EU:s gemensamma ståndpunkt och ATT. Att anpassa vårt regelverk till den gemensamma ståndpunktens materialspecifika syn skulle innebära en allvarlig försvagning av existerande förbud och är inte förenlig med den syn på mänskliga rättigheter som både alliansregering och nuvarande regering ställer sig bakom.

1. Ingen krigsmaterielexport till länder som grovt kränker mänskliga rättigheter – inte heller följdleveranser – och ett tydligt genusperspektiv ska tillämpas i bedömningen

Sverige är bundet av folkrättsliga förpliktelser vad gäller mänskliga rättigheter. De mänskliga rättigheterna är odelbara och beroende av varandra och hänsyn måste tas både till medborgerliga och politiska rättigheter samt ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. De senare får ej ses som enbart en biståndsfråga. Vi välkomnar regeringens feministiska utrikespolitik och uppmanar med stöd av denna till att ett tydligt genusperspektiv skall tillämpas i bedömningen gällande krigsmaterielexport, vilket bör klargöras i KEX förslag. Detta är nödvändigt för att undvika risken att kvinnors rättigheter

ignoreras, vilket tyvärr sker. Ofta hänvisas till att Sverige måste följa ingångna vapenhandelsavtal för att vara en trovärdig handelspartner, men konventionerna om mänskliga rättigheter är bindande och måste respekteras. Om situationen för mänskliga rättigheter i ett land förändras måste även vapenexporten till detta land kunna omprövas. Detta bör gälla följdleveranser såväl som nya affärer. I annat fall riskerar det exporterande landet att direkt bidra till människorättskränkningarna, och det ger dessutom märkliga signaler att fortsätta med vissa vapenleveranser samtidigt som nya affärer nekats.

Internationella överenskommelser som t.ex. EU:s Code of Conduct eller FN:s Arms Trade Treaty (ATT) kan utgöra bra instrument, men detta slags överenskommelser/avtal blir samtidigt ofta vaga och föremål för tolkningsdiskussioner. Villkoren i dessa bör därmed ses som miniminivå och absolut inte användas som ursäkt för att försvaga existerande regelverk med argumentet att Sverige ska ligga i linje med internationella instrument. Det är ingen plikt att exportera vapen – Sverige kan och bör välja att etablera ett striktare nationellt regelverk än internationella överenskommelser. Utan en mycket stark skrivning om mänskliga rättigheter i KEX förslag riskerar man att dessa hänsyn får stryka på foten för andra intressen.

2. Ökad insyn som möjliggör politiskt ansvarsutkrävande. Ökad hänsyn till korrupsionsrisker när vapenexport provas.

Det finns stora brister i möjligheterna till politiskt ansvarsutkrävande i dagens system för exportkontroll. Det är absolut centralt att riksdagens beslut om ökad transparens reflekteras konkret i KEX förslag. Ska Exportkontrollrådet (EKR) behållas måste detta i framtiden bedriva sin verksamhet med betydligt med lägre grad av sekretess. Partiernas ställningstaganden i EKR i fråga om tillstånd måste bli offentliga och EKR måste få ökat ansvar. Det måste finnas en möjlighet att få information om hur ledamöter i EKR har röstat, samt om hur Inspektionen för strategiska produkter (ISP) gjort bedömningen i enskilda affärer.

En stor del av exporten av krigsmateriel har under senare år gått till länder i vilka korrupsionen anses vara utbredd (så som den mäts genom Transparency Internationals Corruption Perception Index). En kartläggning av OECD visar att riskerna för korrupsion är särskilt stora i offentlig upphandling. Det är mot den bakgrunden av vikt att tydliga regler etableras som ställer krav på berörda myndigheter att i samband med tillståndsgivningen för export göra robusta riskanalyser. Viktigt är också för tilltron till tillståndsgivningen att skapa ökad transparens kring dessa processer. Sådana regler måste också införas och efterlevas om Sverige ska kunna uppfylla sina förpliktelser enligt vapenhandelsfördraget ATT.

3. Ett totalförbud för all krigsmaterielexport till icke-demokratier – utan de undantag som är så vanliga i dagens regelverk

Krigsmaterielexporten undergräver främjandet av demokrati och mänskliga fri- och rättigheter. Detta genom att stärka regimers militärmakt rent konkret, men också genom att knyta upp Sverige i beroenden gentemot odemokratiska stater och devalvera våra möjligheter att effektivt och med trovärdighet stötta människors kamp för demokrati i dessa stater. Dagens kriterium vad gäller mänskliga rättigheter är inte tillräckligt strikt formulerat för att förhindra denna export. Detta får inte

bli fallet med ett demokratikriterium – kriteriet måste vara gällande utan kompromisser. Det kan inte heller få genomslag om tolkningen av regelverket rör sig mot en mer materielspecifik syn som blundar för krigsmaterielexportens politiska och legitimerande roll. Export till odemokratiska regimer som systematiskt kränker sin kvinnliga befolkning kan omöjligt legitimeras i en seriös feministisk utrikespolitik.

4. Tydligare hänsyn till Politik för global utveckling (PGU) och risken att krigsmaterielexport underminerar utveckling

Både den nuvarande och den tidigare regeringen har vid upprepade tillfällen betonat vikten av PGU, vars syfte är att blottlägga och åtgärda målkonflikter och att säkerställa att mänskliga rättigheter och de fattigas perspektiv är vägledande. I avvägningen av de faktorer som idag påverkar bedömningar om krigsmaterielexport måste respekten för mänskliga rättigheter ges förtur, inklusive respekten för kvinnors rättigheter, fackliga rättigheter och barns rättigheter, samt hänsyn till den internationella humanitära rätten. De mänskliga rättigheterna är odelbara.

”Alla politiska beslut ska ta hänsyn till mänskliga rättigheter, människors demokratiska delaktighet, bekämpningen av fattigdom och sträva mot en hållbar utveckling globalt” sa Stefan Löfven i regeringsförklaringen (2014). Vi delar den analysen. Det är uppenbart att den tidigare avgränsningen till ”grova och systematiska brott” måste omprövas då stora krigsmaterielaffärer kan ge omfattande negativa konsekvenser för till exempel rätten till hälsa i form av minskade resurser till mödrahälsovård eller möjligheter för flickor att få undervisning (rätten till utbildning). Materialspecifika bedömningar är inte förenliga med en seriös analys effekt på mänskliga rättigheter och fattigdom - bedömningar kring effekter på mänskliga rättigheter åligger Sverige att genomföra och kan aldrig flyttas till köparlandets regering.

5. Ingen vapenexport till länder i krig eller väpnad konflikt.

Tillgången på vapen har en tydlig påverkan på hur väpnade konflikter utvecklas. Det är viktigt att Sverige fortsatt bedömer riskerna för väpnad konflikt, internationell, regional och inomstatlig, vid all exportkontroll. 2013 gick 46% av Sveriges krigsmaterielexport till stater med väpnad konflikt, som definierat av Uppsala Universitet. Under 2000-talet har andelen ökat markant.

Punkter framförda vid möte med Krigsmaterielexportöversynskommittén 30 januari 2015 av: Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet (IKFF), Amnesty International Sverige, Kristna Fredsrörelsen, Diakonia, Transparency International Sverige.

Export av krigsmateriel 2013

10 största marknaderna	Värde ¹ (mn kr)	TI CPI ² Rank	Score
Thailand	3319	102	35
USA	1206	19	73
Norge	961,5	5	86
Saudiarabien	750	63	46
Indien	709	94	36
Storbritannien	605	14	76
Tyskland	533,5	12	78
Frankrike	492	22	71
Australien	473	9	81
Finland	395	3	89
Total 10 största	9444		
Total	11942		

10 största i procent
av totalen = 79%

¹ Skr.2013/14:114 Strategisk exportkontroll – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden

² Transparency International Corruption Perceptions Index 2013